

Ισοκράτης, Παναθηναϊκός

Ο λόγος αυτός γράφηκε κατά την περίοδο 342–339 π.Χ. και αποτελεί το κύκνειο άσμα του Ισοκράτη. Η σύνθεσή του άρχισε όταν ο ρήτορας ήταν 94 ετών και ολοκληρώθηκε όταν έφθασε στα 97. Εμπεριέχει τον έπαινο της ιδιαίτερης πατρίδας του Ισοκράτη, της Αθήνας, της οποίας την άνοδο, την κλασική ακμή και ένα σημαντικό μέρος της πορείας της προς την παρακμή έζησε ο ρήτορας κατά τη διάρκεια του μακρού του βίου. Επιπλέον, περιλαμβάνει μια θεωρητική συζήτηση για το άριστο πολίτευμα, η οποία είναι, βεβαίως, άμεσα συνδεδεμένη και με την ανοδική και κατόπιν καθοδική πορεία της κλασικής Αθήνας και με έναν απολογισμό των επιτυχιών και των αποτυχιών της. Τέλος, ο λόγος περιέχει μια παρουσίαση και μια συνολική αποτίμηση του ίδιου του έργου του ρήτορα κατά το κλείσιμο της ενεργής συγγραφικής του ζωής.

Ισοκράτης, Παναθηναϊκός 1–15

Προοίμιο με αναφορές στο περιεχόμενο του λόγου

Νεώτερος μὲν ὢν προηρούμην γράφειν τῶν λόγων οὐ τοὺς μυθώδεις οὐδὲ τοὺς τερατείας καὶ ψευδολογίας μεστοὺς, οἷς οἱ πολλοὶ μᾶλλον χαίρουσιν ἢ τοῖς περὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας λεγομένοις, οὐδὲ τοὺς τὰς παλαιᾶς πράξεις καὶ τοὺς πολέμους τοὺς Ἑλληνικοὺς ἐξηγουμένους, καίπερ εἰδὼς δικαίως αὐτοὺς ἐπαινουμένους, οὐδ' αὖ τοὺς ἀπλῶς δοκοῦντας εἰρηῆσθαι καὶ μηδεμιᾶς κοιμρότητος μετέχοντας, οὗς οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν, εἴπερ βούλονται πλέον ἔχειν τῶν ἀντιδίκων,² ἀλλὰ πάντας τούτους εἰσᾶσας περὶ ἐκείνους ἐπραγματενύμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῆ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν· νῦν δ' οὐδ' ὅπως οὖν τοὺς τοιοῦτους.³ Ἡγοῦμαι γὰρ οὐκ ἀρμόττειν οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέτταρα, ἀγὼ τυγχάνω γεγονῶς, οὐθ' ὅλως τοῖς ἤδη πολιᾶς ἔχουσιν ἐκείνον τὸν τρόπον ἔτι λέγειν, ἀλλ' ὥς ἅπαντες μὲν ἂν ἐλπίσειαν, εἰ βουλευθῆεν, οὐδεὶς δ' ἂν δυνηθεῖη ὁραδίως πλὴν τῶν πονεῖν ἐθελόντων καὶ σφόδρα προσεχόντων τὸν νοῦν.⁴ Τούτου δ' ἔνεκα ταῦτα

προείπον, ἵν' ἦν τισιν ὁ μέλλον δειχθῆσθεσθαι λόγος μαλακώτερος ὢν φαίνεται τῶν πρότερον διαδεδομένων, μὴ παραβάλλωσι πρὸς τὴν ἐκείνων ποικιλίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὸν κρίνωσι τὴν ἐν τῷ παρόντι δεδοκμασμένην.⁵ Διαλέξομαι δὲ περὶ τῶν τῇ πόλει πεπραγμένων καὶ περὶ τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς, οὐκ ἀπὸ τούτων ἀρξάμενος, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐμοὶ συμβεβηκότων· ἐντεῦθεν γὰρ οἶμαι μᾶλλον κατεπείγειν. Πειρώμενος γὰρ ἀναμαρτητὸς ζῆν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλύπως, οὐδένα διαλέλοιπα χρόνον ὑπὸ μὲν τῶν σοφιστῶν τῶν ἀδοκίμων καὶ πονηρῶν διαβαλλόμενος, ὑπ' ἄλλων δὲ τινῶν οὐχ οἷός εἰμι γινωσκόμενος, ἀλλὰ τοιοῦτος ὑπολαμβάνομαι οἷον ἂν παρ' ἐτέρων ἀκούσωσιν.⁶ Βούλομαι οὖν προδιαλεχθῆναι περὶ τ' ἑμῆς καὶ περὶ τῶν οὕτω πρὸς με διακειμένων, ἵν' ἦν πὼς οἷός τε γένομαι, τοὺς μὲν παύσω βλασφημοῦντας, τοὺς δ' εἰδέναί ποιήσω περὶ ἅ τυχάνω διατρέβων· ἦν γὰρ ταῦτα τῷ λόγῳ δυνήθω διοικῆσαι κατὰ τρόπον, ἐλπίζω τὸν ἐπίλοιπον χρόνον αὐτός τ' ἀλύπως διαξείν καὶ τῷ λόγῳ τῷ μέλλοντι ῥηθῆσθεσθαι τοὺς παρόντας μᾶλλον προσέξειν τὸν νοῦν.⁷ Οὐκ ὀκνήσω δὲ κατεπειν οὔτε τὴν νῦν ἐγγιγνομένην ἐν τῇ διανοίᾳ μοι ταραχὴν οὔτε τὴν ἀτοπίαν ὣν ἐν τῷ παρόντι τυχάνω γινώσκων, οὔτ' εἴ τι πρῶτῳ τῶν δεόντων. Ἐγὼ γὰρ μετεσχηκὼς τῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ὢν ἅπαντες ἂν εὐξαινοτο μεταλαβεῖν, πρῶτον μὲν τῆς περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὑγείας, οὐχ ὡς ἔτυχον, ἀλλ' ἐναμίλλως τοῖς μάλιστα περὶ ἐκάτερον τούτων εὐτυχηκόσιν, ἔπειτα τῆς περὶ τὸν βίον εὐπορίας, ὥστε μηδενὸς πώποτ' ἀπορήσαι τῶν μετρίων, μηδ' ὢν ἄνθρωπος ἂν νοῦν ἔχων ἐπιθυμήσειεν,⁸ ἔτι τοῦ μὴ τῶν καταβεβλημένων εἶς εἶναι, μηδὲ τῶν κατημελημένων, ἀλλ' ἐκείνων περὶ ὧν οἱ χαριέστατοι τῶν Ἑλλήνων καὶ μνησθεῖεν ἂν καὶ διαλεχθεῖεν ὡς σπουδαίων ὄντων, τούτων ἁπάντων μοι συμβεβηκότων, τῶν μὲν ὑπερβαλλόντως, τῶν δ' ἔξαρκούντως, οὐκ ἀγαπῶ ζῶν ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' οὕτω τὸ γηρᾶς ἐστὶ δυσάρεστον καὶ μικρολόγον καὶ μεμφίμοιρον ὥστε πολλάκις ἤδη τὴν τε φύσιν τὴν ἑμῆς κατεμεμφάμην, ἧς οὐδεὶς ἄλλος καταπεφρόνηκεν, καὶ τὴν τύχην ὠδυράμην,⁹ ταύτη μὲν οὐδὲν ἔχων ἐπικαλεῖν ἄλλο, πλὴν ὅτι περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἦν προειλόμην, ἀτυχία τινὲς καὶ σκοφανταῖα γεγονάσιν, τὴν δὲ φύσιν εἰδὼς πρὸς μὲν τὰς πράξεις ἀρρωστοτέραν οὖσαν καὶ μαλακωτέραν τοῦ δέοντος, πρὸς δὲ τοὺς λόγους οὔτε τελείαν οὔτε πανταχῆ χρησίμην, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν περὶ ἐκάστου τὴν ἀλήθειαν μᾶλλον δυναμένην τῶν εἰδέναί φασκόντων, εἰπεῖν δὲ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἐν συλλόγῳ πολλῶν ἀνθρώπων ἀπασῶν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀπολελειμμένην.¹⁰ Οὕτω γὰρ ἐνδεῆς ἀμφοτέρων ἐγενόμην τῶν μεγίστην δύνάμιν

ἔχόντων παρ' ἡμῖν, φωνῆς ἰκανῆς καὶ τόλμης, ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἄλλος τῶν πολιτῶν ὢν οἱ μὴ τυχόντες ἀτιμότεροι περιοχονται πρὸς τὸ δοκεῖν ἄξιοι τινοσ εἶναι τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ· τοῖς μὲν γὰρ ἐκτείσειν τὸ καταγνωσθὲν ἐλπίδες ὑπείσιν, οἱ δ' οὐδέποτε ἂν τὴν φύσιν μεταβάλουιν.¹¹ Οὐ μὴν ἐπὶ τούτοις ἀθνημῆσας περιεῖδον ἐμᾶντὸν ἄδοξον οὐδ' ἀφανῆ παντάπασι γεγόμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ πολιτενεσθαι δῆμιαστον, ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν καὶ πονεῖν καὶ γράφειν ἅ διανοηθεῖν κατέφυγον, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων οὐδὲ περὶ ὧν ἄλλοι τινὲς ληροῦσιν, ἀλλὰ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων, δι' ἃ προσήκειν φόβημι μοι τοσούτῳ μᾶλλον τιμασθαι τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα παριόντων, ὅσῳ περὶ περὶ μειζόνων καὶ καλλίωνων ἢ κείνοι τοὺς λόγους ἐποιουμην.¹² Ὡν οὐδὲν ἡμῖν ἀποβέβηκεν. Καίτοι πάντες ἴσασι τῶν μὲν ῥητορῶν τοὺς πολλοὺς οὐχ ὑπερ τῶν τῆ πόλει συμφερόντων, ἀλλ' ὑπερ ὧν αὐτοὶ ληφισθαι προσδοκοῦσι, δημηγορεῖν τολμῶντας, ἐμὲ δὲ καὶ τοὺς ἐμοὺς οὐ μόνον τῶν κοινῶν ἀπεχομένους μᾶλλον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων εἰς τὰς τῆς πολιτικῆς χρεῖας ὑπερ τὴν δύναμιν τὴν ἡμετέραν αὐτῶν δαπανώμενους,¹³ ἐτι δὲ τοὺς μὲν ἢ λαιδοροῦμενους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις περὶ μεσεγγνηματος σφίσι αὐτοῖς ἢ λυμαινομένους τοὺς συμμάχους ἢ τῶν ἄλλων ὃν ἂν τυχῶσι συζοφαντοῦντας, ἐμὲ δὲ τῶν λόγων ἡγεμόνα τούτων γεγενημένον τῶν παρακαλούντων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τε τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν στρατείαν τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους,¹⁴ καὶ τῶν συμβουλευόντων ἀποικίαν ἐκπέμπειν κοινῇ πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τοσαύτην χώραν καὶ τοιαύτην περὶ ἧς, ὅσοι περὶ ἀκηκόασιν, ὁμολογοῦσιν ἡμᾶς τ' εἰ σφρονησάμεν καὶ πανσάμεθα τῆς πρὸς ἀλλήλους μαρίας, τάχως ἂν ἄνευ πορῶν καὶ κινδύνων κατασχεῖν αὐτήν, ἐκείνην τε ὁραδίως ἂν ἀπαντας δεξασθαι τοὺς ἐνδεεῖς ἡμῶν ὄντας τῶν ἐπιτήδειων ὧν προαξίαι, εἰ πάντες συνελθόντες ζητοῖεν, οὐδέποτε ἂν εὗροιν καλλίους οὐδὲ μείζους οὐδὲ μᾶλλον ἀπίων ἡμῖν συμφερούσας.¹⁵ Ἀλλ' ὁμως οὕτω πολὺν τὴν διανοίαν διεστῶτων ἡμῶν καὶ τοσούτῳ σπονδαιοτέραν ἐμὸν πεποιημένον τὴν αἴρεσιν οὐ δικαίως οἱ πολλοὶ περὶ ἡμῶν ὑπειληφασιν, ἀλλὰ ταραχῶδως καὶ παντάπασι ἀλογιστως. Τῶν μὲν γὰρ ῥητορῶν τὸν τρόπον γεγονότες προστάτας αὐτοὺς τῆς πόλεως ποιοῦνται καὶ κινῶντες ἀπάντων καθίστασιν, ἐμὸν δὲ τοὺς λόγους ἐπαινοῦντες αὐτῷ μοι φθονοῦσι δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τούτους, οὐκ ἀποδεχόμενοι τυγχάνουσιν οὕτως ἀτυχῶς φερούμεναι παρ' αὐτοῖς.